

rat nak mireit hoszá fognak az aratáshosz nálun elis csépelnek . . .” „Most hogy a sors meszbe szólitot Hazánktól szomoru látvány tárul elénk . . . minden csupa rom, leéget falvak . . .”

A tábori posta kifürkészhetetlen útjain két Kiss Sándor lelkész által írott levél vissza-került a feladóhoz, ami a címzettek levelei mellett szintén megmaradt, búcsúzóul ismerkedjünk meg az egyikkel.

Szöllősy Imre szkv.

Tábori posta szám: Z. 588.

Kedves Imre fiam! Július 11-én írt kedves soraidat július 22-én köszönettel vettem. Valószínűleg a rossz közlekedés miatt késett a válaszom, mert én legtöbbször még aznap írok, de legkésőbb pár napon belül mindig szoktam válaszolni. Bizony erre felé is nagyon szélsőséges az időjárás, ami az aratásra nézve igen kedvezőtlen. Alig van nap, hogy ne esne az eső, így az aratással csak lassan lehet haladni, pedig most különösen fontos lenne ennek gyors befejezése. De bízunk Istenben, hogy megadja mindennapi kenyerünket, amit mindennapi imánkban kérünk Tőle! Hisszük, hogy jövőre már Te is itthon aratsz! Isten áldását kérem Rád szeretettel: Kiss Sándor ref. lelképásztor
Földes, 1944. júl. 24.

Karacs Zsigmond

A regöcskerkészet

Szathmáry Lajos, sokónknak atyai mestere szép cikkben számolt be a népi gondolat harmincas évekbeli hódmezővásárhelyi térnyeréséről, aminek – noha erről szerényen alig ejt szót – épp ő volt a legfőbb lendítője.¹ Épp így hangsúlyozni kell azonban azt is, hogy ez a munka Vásárhelyen sem korlátozódott a református gimnáziumra, hanem az egészben tipikusan gentroid-reakciós szellemű helyi városvezetéssel és középrétegekkel szemben volt egy kis értelmiségi mag (például katolikus körökben is: ennek volt feje *Péczely Attila*) és egy nagyon erős, már ekkor kommunista befolyás alatt álló agrárszocialista és munkásmozgalom, amelynek a *Takács Ferenc* vezette (viszonylagosan) jobbszárnyát képező, legális szociáldemokrata szervezete is politikusabb és radikálisabb volt (hadd mondok most már így:) mi értelmiségi mozgolódásunknál. Utóbbi egyszerűen lehetetlen lett volna a hatalomból egészen kirekesztett, de fenyegető súlyú népi tömegek mindig érezhető ereje nélkül! Ezt a vásárhelyi népi értelmiség sok tekintetben példás tevékenységének minden méltánylása mellett sem árt, magunkban is, tudatosítani.

Létrejöhett volna-e a munkásság és szegényparasztság fölfelé ható nyomása és csendes támogatása nélkül 1938-ban a vásárhelyi gimnáziumban a Márciusi Front kis helyi csoportja? Lehetett volna e nélkül a cserkészcsoport valóban előremutató szellemi és

¹Népi és néprajzi mozgalom a hódmezővásárhelyi diákság körében a harmincas években. Honismeret 1981. 1. sz. 27–31. old. – Az emlékezet a lényeg tekintve ritkán téved, sőt az időbeli távolság épp a lényeglátást segíti. Nem úgy a részletek dolgában. Egy honismereti folyóiratban azonban az utóbbiak sem mellőzhetők. Ezért legyen szabad, csak így jegyzetben, *Szathmáry Lajos* kitűnő emlékezésének néhány időbeni tévedését helyreigazítanom. A *Németh László* első vásárhelyi látogatását földidőz fénykép nem 1937-ben, hanem 1940-ben készült. *Kiss Lajosnak Török Károlyról* szóló nagy tanulmánya 1939-ben jelent meg. A pusztaszeri kirándulás nem 1937-ben volt, hanem egy évvel később. Nem a gimnázium „regös” cserkészei végeztek 1938-tól „néprajzi szempontból is jelentős munkát”, mert a regöcskerkészet csak 1939-ben indult, viszont „A magyar parasztság levele” már 1938-ban megjelent, s a vásárhelyiek már akkor válaszoltak rá. Az irodalmi, s történelmi-politikai tekintetben fontos – mondhatni népfront – kiadvánnyal eddig különben alig foglalkoztak, márpedig nemcsak „valószínűleg”, hanem ténylegesen aláírta *Dobi István, Sinka István, Szabó Pál, Veres Péter, Hegyesi János, Z. Nagy Ferenc* és még sokan mások. (K.N.I.)

Egy cserkész tábor résztvevői a botostáncot tanulják

politikai fejlődésnek az eszköze és fedőszerve? Aligha. S ami létrejött, nem maradt volna továbbra is elszigetelt jelenség, ha országszerte nem forr valami új, amely hol ilyen, hol olyan formában ütötte föl a fejét, mint pl. a Turul Szövetségben kialakuló egyetemi népi kollégiumi mozgalom (amely a Szathmáry által létrehozott, korábbi vásárhelyi középiskolás kezdeményezéstől függetlenül indult el), vagy a református ifjúsági egyesületekben (KIE, Soli De Gloria) főként *Karácsony Sándor* hatására indult egészséges erjedés. (Karácsony volt Szathmáry szellemi atyja is.)

Ilyen volt a Szathmáry cikkében is szereplő *regöscserkészlet*, amelyhez a vásárhelyi gimnázium cserkészcsapatában már korábban kialakult népi szellemű csoport a *Morvay Péter* meghirdette 1939-es alakulás után, az elsők között csatlakozott, s nem minden hátsó gondolat nélkül: ezt is a korszerű, népi szellemű társadalmi tevékenység egyik lehetőségének érezve.

Mi volt a regös mozgalom? Országos viszonylatban általában kevésbé volt politikai töltése, mint Vásárhelyt, viszont a sokkal könnyebben végezhető (mert a Horthy-rendszer által sem kifogásolható) honismeretnek oly ifjúsági (mondhatjuk) tömegmozgalmává lett, amely sokakat vitt a korszerű táj- és népkutatás táborába, s kinek-kinek lehetővé tette a társadalmi továbblépést, radikalizálódást is. Egyszerre végeztek a cserkész fiatalok néprajzi gyűjtést, és mintegy a mai népi együttesek elődeként (*Rábay Miklós* éppúgy ilyen regöscsapatból nőtt ki, mint *Béres Ferenc*, *Vass Lajos* és sokan mások!) a népi kultúrát felelevenítő, megkedveltető, közvetítő műsoradást, mégpedig elsősorban a (maig is!) fehér foltozókban, a tanyavilágban és falvakban. Egyszerre volt ez játék és szemléletformálás, (néprajzi és szociológiai) előképzés és társadalmi föladatakra való fölkeszítés. A *Györffy István* által kezdeményezett s eleinte *Teleki Pál*, a főcserkész-miniszterelnök által is támogatott, majd – íme, az osztályszempont győzelme még a jobb meggyőződésen is! – szemé-

lyesen megrendszabályozott táj- és népkutatás most a cserkészlet égisze alatt is folytatódhatott.

Ennek is volt előzménye: tudni kell, hogy a román *Dimitrie Gusti*² módszerét alkalmazó legszakszerűbb faluszociográfiát egy pár évvel korábban szintén cserkészek készítették el az ormánsági Kemsén, művükhöz maga Teleki írt előszót (*Elsűlyedt falu a Dunántúlon – Kemse község élete*, Bp. 1936.) E kezdeményezés résztvevőinek névsorából itt hadd említsük meg *Gunda Béla*, *Kerényi György*, *Koczogh Ákos*, *Kovács Imre*, *Mády Zoltán* nevét. Csakhogy a második világháború kitörése után a helyzet sokkal nehezebbé vált. A közvetlen fasizálódás veszélye fenyegetett, s – utólag megmondhatom – jómagam, s néhány hozzám hasonlóan *viszonylag* radikális fiatal cserkészvezető véleményével ellentétben, akik nyíltan a Márciusi Front útján szerettünk volna továbbhaladni (magam erről nem is egy cikket publikáltam) az óvatosabb Morvay Péternek volt igaza, aki akkor a szakszerű néprajzi gyűjtőtevékenységet tartotta fontosabbnak. A cserkészmozgalmon belül kialakult ún. Regös Rend (amely épp a néprajzi-nyelvi szakszerűség jegyében gondosan vigyázott rá, hogy a regös szót mindig *rövid ö*-vel írják s mondják – egy olyan apróság, amire még *Juhász Gyula* sem figyelt, annál inkább *József Attila*), ez a már új munkaforma az angol liberális polgári indítású cserkészeten belül egyszerre volt *szakítás* épp ezzel (a fasizmussal szemben persze még mindig politikai ellensúlyt képező) polgári liberalizmussal, (ez egyszerűen lehetetlenné vált – magam is „anglofil” antifasiszta lévén, ezt saját bőrömmön tapasztalhattam) és *előrelépés* a népi gondolat felé, ugyanakkor praktice mégis járhatóbb út, ami mégis túlmutathatott a viszonylag haladó polgári demokratikus eszményeken is. (A liberális polgári demokratikus ifjúságpolitikai koncepció kudarcát mutatta *Szent-Györgyi Albert*nek a regöscserkészzel szinte egyidőben indult, de a jobboldal dühödt támadásai alatt jobbra, illetve – menekvésként – szintén a népi írók befolyása alá kerülő s ellentmondásossá vált egyetemi egységkezdeményezése – „Szegedi Egyetemi Ifjúság” –, amely azonban így is az egyetemi ellenállás egyik bázisává nőhet ki magát.)

Visszatérve a regöscserkészetre: pusztán léte is ellensúlyt képezett a cserkészletet teljesen fasizálni akaró levante- s más jobboldali törekvésekkel, pl. a cserkészeten belüli HÖKK „honvédcserekész” csoportjával szemben, amelynek a később nyíltan nyilassá lett vezérkari tiszt, *Solymosi Ulászló* volt az irányítója. Hogy a magyar ifjúságot nem sikerült fasizálni, s épp a legerősebb fasiszta nyomás alatt itt-ott szinte a szocializmus felé tekintő népi gócek jöhettek létre már a középiskolákban, abban része volt a regöscserkészetnek is, az egyetemeken pedig a Szent-Györgyi-féle kezdeményezés nyomán több diákszervezetet egyesítő Diákegység-mozgalomnak (melyben a hirhedten jobboldali Turul Szövetség belső ellenzéke is szembefordult a náci-német és nyilas befolyással). A regöscserkészet és a diákegység-mozgalom egyaránt a népi írók táborába vitte a fiatalságot, s onnan aztán jobbra és balra is vitt az út, ám hogy balra is vihetett: a népfrontgondolat, a népi demokrácia és szocializmus felé, az nagyon nagy dolog volt akkor, midőn a jobboldali irányítástól csak kissé is eltérő fiatalok rövid úton a fronton, sőt börtönben találhatták magukat. Mert az ifjúságot a fasizmus (kormánypárti éppúgy, mint nyilas vagy volksbundista) szinte saját tulajdonának tekintette, és hatalmát sehol úgy nem érvényesítette, mint az ifjúság nevelésében. Múltunk ismeretéhez ennek tudatosítása is hozzátartozik.

Kristó Nagy István

² A neves román szociológus kutatómódszerét *Lükő Gábor* ismertette Magyarországon elsőnek *Bodor Antal*: A honismeret könyve c. gyűjteményes munkájában. Lükő a kemsei munkaközösség felkészítésében is részt vett, s ő hívta fel *Németh László* figyelmét is Gusti munkásságára. Így írt Németh László még ugyanabban az évben – most már személyes tapasztalat alapján is – a módszerről. Lásd még: *Dimitrie Gusti*: A szociológiai monográfia. Válogatta és fordította *Balázs Sándor*. Kriterion, Könyvkiadó. Bukarest, 1976. (M. P.)